

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 6, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.146

С. Р. Рева,
студентка групи 1 ФІК, ВНЗ «Київський національний університет ім. Т. Шевченка»

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

E. R. Reva,
1 finance and credit student group Taras Shevchenko national university of Kyiv

BASELINE STUDY OF THE STATE BUDGET IN UKRAINE

У статті розглянуто сучасний стан державного бюджету України. Досліджено основні складові доходів і видатків державного бюджету України. На основі отриманих результатів розглянуто проблеми наповнення та ефективності використання бюджетних коштів. Запропоновано заходи щодо оптимізації джерел наповнення та напрямків використання фінансових ресурсів держави.

The article reviews baseline study of the state budget in Ukraine. The basic components of revenues and expenditures of the state budget of Ukraine have been analysed. The problems of pumping up the budget and its effective using have been shown and the measures for optimization of content and using the financial resources of the stat have been proposed.

Ключові слова: бюджет, державний бюджет, доходи і видатки державного бюджету, ефективність використання бюджетних коштів, оптимізація фінансових ресурсів держави.

Keywords: budget, state budget revenues and expenditures of the state budget, effective use of budget funds, optimization of financial resources of the state.

Постановка проблеми. Державний бюджет - це невід'ємний атрибут кожної країни та важливий інструмент реалізації економічної та соціальної політики держави. Сьогодні особливої актуальності набуває проблема побудови досконалої та ефективної системи формування дохідної та видаткової частини державного бюджету, враховуючи їх структуру, для ефективного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні існує багато досліджень, присвячених державному бюджету як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Проблематику державного бюджету досліджували у своїх роботах такі вітчизняні вчені як І.В. Алексєєв, Л.О. Баластрик, В.Д.Базилевич, О.Д.Василік, Л.М. Демиденко, І.О. Луніна, І.О. Лютий, В.М. Опарін, Ю.Д. Радіонов, Ю.Л. Субботович, В.М. Федосов, О.В. Чеберяко, С.І. Юрій та ін. Теоретико-методологічними проблемами формування та використання фінансових ресурсів держави займалися такі зарубіжні вчені, як І. Х. Озеров, М. І. Боголепов, Д. М. Боголепов, Ф. Нитти, С.Фішер та ін. Результати їх досліджень стали відповідним внеском в розвиток теорії і практики зазначених напрямів дослідження. Однак особливо актуальною і недостатньо дослідженою залишається проблема наповнення державного бюджету та ефективності використання фінансових ресурсів держави.

Основною метою статті є дослідження сучасного стану державного бюджету України, а також визначення проблем виконання державного бюджету за видатками та заходів щодо оптимізації використання фінансових ресурсів держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний бюджет – це надзвичайно складне соціально-економічне явище, він є головною ланкою фінансової системи держави. В ньому зосереджується понад 70 % усіх фінансових ресурсів і включає в себе різні фінансові інституції, за допомогою яких держава здійснює свою фінансову діяльність і перерозподіл значної частини валового внутрішнього продукту.

Для реалізації своїх функцій держава акумулює фінансові ресурси, тобто таким чинним формує свої доходи. Основним джерелом доходів держави є валовий внутрішній продукт, який і виступає об'єктом перерозподільних відносин. Органи державної влади використовують лише частину валового внутрішнього продукту, яка переходить у вигляді податків, зборів і платежів. Саме ця частина валового внутрішнього продукту і складає державні доходи, якими можуть розпоряджатися органи державної влади.

Виконання дохідної частини зведеного бюджету за 2012 рік становило 344,7 млрд. грн., що на 33,2 млрд. грн., або на 11,9 %, більше аналогічного показника попереднього року (рис. 1). Річний план виконано на 92,9 %. У 2011 році річний план було виконано на 100,2 %. У 2012 році, порівняно з попереднім роком, номінальний обсяг валового внутрішнього продукту збільшився на 8,2%, у той час як доходи державного бюджету (без трансфертів із місцевих бюджетів) – на 10,5%. [3].

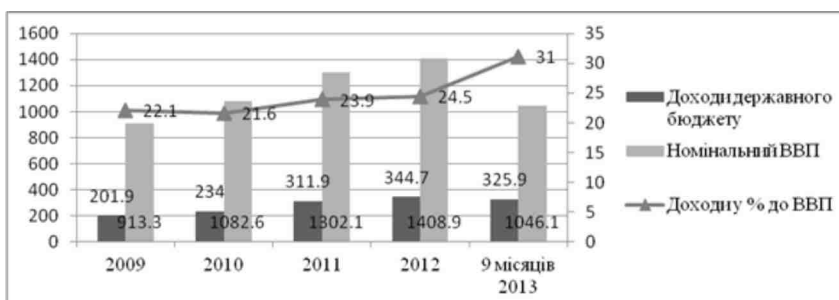

Рис. 1. Співвідношення доходів державного бюджету і валового внутрішнього продукту в 2009-2013 роках
Джерело: побудовано автором на основі [2,3,4,5,6]

Частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через державний бюджет (без трансфертів із місцевих бюджетів) у звітному році становила 24,5%, що на 0,6% пункту більше, ніж у попередньому році (23,9 %) [5].

Таблиця 1.
Доходи державного бюджету за 2009– 2013 рр.

Показники	2009		2010		2011		2012		9 місяців 2013	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Податкові надходження	148,9	68,4	166,9	71,4	261,6	83,9	274,7	79,7	195,8	78,5
Податок на прибуток підприємств	32,6	14,9	39,9	17,1	54,7	17,5	55,3	16,1	42,2	16,1
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	2,6	1,2	2,9	1,3	1,9	0,6	2,3	0,7	0,9	4,0
Податок на додану вартість	84,6	38,9	86,3	36,9	130,1	41,7	138,8	40,3	93,9	37,6
Акцизний податок	21,3	9,8	27,6	11,8	30,1	10,6	37,2	10,8	26,8	10,8
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	6,9	3,2	9,1	3,9	11,8	3,8	13,19	3,8	9,9	3,9
Інші податки	0,5	0,4	0,6	0,4	2,8	0,9	3,2	0,9	1,3	1,3
Неподаткові надходження	50,7	30,5	65,1	27,8	49,1	15,6	68,3	19,8	52,9	21,2
Доходи від власності та підприємницької діяльності	16,2	14,6	29,7	12,7	17,3	5,5	32,2	9,3	23,8	9,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1,6	0,8	1,6	0,7	2,6	0,8	5,4	1,6	3,7	1,5
Власні надходження бюджетних установ	20,6	9,4	22,1	9,4	23,3	7,4	24,7	7,2	21,5	8,6
Інші неподаткові надходження	12,3	5,7	11,7	5,0	6,1	1,9	5,9	1,7	3,9	1,6
Доходи від операцій з капіталом	1,1	0,5	0,6	0,2	0,6	0,2	1,2	0,4	0,2	0,1
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	201,9	96,3	233,9	97,3	311,8	99,3	344,7	99,6	249,5	99,5
Офіційні трансферти	7,8	3,7	6,6	2,7	2,8	0,7	1,3	0,4	1,3	0,5
ВСЬОГО ДОХОДІВ	209,7	100	240,6	100	383,6	100	346,1	100	250,7	100

Джерело: складено автором на основі [2,3,4,5,6].

За досліджуваній період спостерігається позитивна динаміка в обсягах надходжень до державного бюджету, оскільки обсяг доходів з 2010 року поступово зростав, хоча у 2009 році мало місце скорочення обсягів доходів на 22 млрд. грн. (табл. 1.) [3].

Щодо структури дохідної частини державного бюджету, то можна побачити, що протягом останніх п'яти досліджуваних років найбільшу частку займали податкові надходження – в середньому це 75%, а найменшу – доходи від операцій з капіталом – 0,5% . У загальному підсумку обсяг доходів у 2012 році зріс на 143 млрд. грн. порівняно з 2009 роком і становив 345 млрд. грн., відбулося це за рахунок такої ж динаміки обсягу податкових надходжень, які зросли за чотири роки на 106 млрд. грн.

Розглядаючи структуру податкових надходжень можна побачити таку тенденцію, у 2011 році порівняно з 2011 роком обсяг податкових надходжень збільшився на 100 млрд. грн., і далі відбувалось поступове збільшення обсягу податкових надходжень до державного бюджету, таким чином обсяг податкових надходжень у 2012 році склав 274 млрд. грн., що на 126 млрд. більше, ніж у 2009 році [6]. Зростання податкових надходжень забезпечувало зростання податку на додану вартість, оскільки вони мали високі показники зростання і за чотири роки досягли показника 138 млрд. грн., що більше на 56 млрд. грн. за цей показник у 2009 році.

Структура податкових надходжень у відсотковому вираженні характеризувалася наступними показниками: найбільшу частку складав податок на додану вартість (в середньому – 52%), а найменшу – інші податки – 0,2%.

Аналізуючи обсяг неподаткових надходжень спостерігаємо не стабільну динаміку, а постійну зміну, то в бік збільшення, то в бік зменшення. У 2010 році порівняно з 2009 роком – зростання на 14 млрд. грн., у 2011 році порівняно з 2010 роком – знову зниження, але вже на 15 млрд. грн., а у 2011 році порівняно з 2012 роком знову зростання на 19 млрд. грн. В цілому обсяг неподаткових надходжень за чотири роки зріс на 15 млрд. грн. Такі зміни відбувались за рахунок зміни обсягів доходів від власності та підприємницької діяльності [5].

Частка неподаткових надходжень коливалася від 15,6% до 27%, так найменший показник був у 2011 році, а найбільший – у 2010 році [8, с.80].

Протягом досліджуваних п'яти років в структурі неподаткових надходжень протягом досліджуваних п'яти років найбільшу частку займали доходи від власності та підприємницької діяльності, найбільше значення цього показника спостерігалось у 2012 році – 47,1%, а найменше – 31,9% у 2009 році. Найменшу частку в структурі неподаткових надходжень становили адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, їх сукупна частка коливалась від 2,5% до 8,0% .

Державні видатки – сукупність фінансових відносин з приводу використання державних фондів грошових ресурсів із метою фінансування соціально-

економічного розвитку держави.

Виконання державою її функцій залежить від рівня їх фінансування та ефективності використання виділених коштів. Аналіз структури видатків бюджету, а саме частки видатків на виконання кожної функції держави у їх загальній сумі дає змогу визначити, які функції є пріоритетними на кожному етапі соціально-економічного розвитку країни.

Видатки державного бюджету України за останні 4 роки зросли на 156 207,3 млн. грн., тобто з 249 134,5 млн. грн. у 2009 році до 395 661,8 млн. грн. у 2012 році. Видатки державного бюджету України збільшувалися з кожним роком. За 2012 рік видатки державного бюджету збільшилися на 62 202,4 млн. грн., або на 18,7 % у порівнянні з 2011 роком (рис. 2.).

За досліджуваний період обсяг видатків з кожним роком мав тенденцію до збільшення і за період з 2009 року по 2012 рік зріс на 156 млрд. грн., зокрема найбільше зросли видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, у 2012 році порівняно з 2009 роком вони зросли на 24 млрд. грн. і їх обсяг становив 75 млрд. грн. [6].

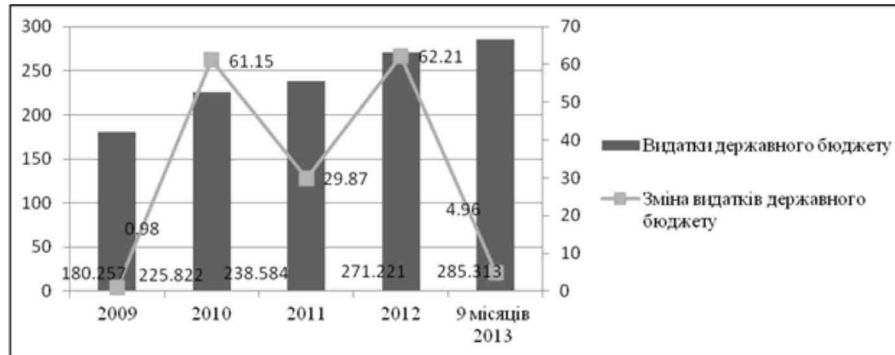

Рис. 2. Динаміка видатків державного бюджету України за 2009 – 2013 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [2,3,4,5,6]

Видатки на житлово-комунальне господарство то збільшувалися, то зменшувалися і у 2012 році склали 380 млн. грн., що на 100 млн. грн. більше, ніж у 2009 році, але на 550 млн. грн. менше, ніж у 2011 році. Видатки на житлово-комунальне господарство мали найнижчі показники.

Таблиця 2.

Видатки державного бюджету за функціональною ознакою за 2009 – 2013 рр.

Види функцій	2009		2010		2011		2012		9 місяців 2013	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Загальнодержавні функції	24,9	10,2	34,7	11,4	39,9	12,0	44,1	11,1	34,9	12,2
Оборона	9,7	4,0	11,3	3,7	13,2	4,0	14,5	3,7	9,8	3,4
Громадський порядок, безпека та судова влада	24,1	10,0	28,6	9,4	32,4	9,7	36,5	9,2	26,9	9,5
Економічна діяльність	33,3	13,7	36,1	11,9	44,8	13,4	49,4	12,5	28,5	10
Охорона навколишнього природного середовища	1,8	0,8	2,3	0,8	3,1	0,9	4,1	1,0	3,1	1,1
Житлово- комунальне господарство	0,3	0,1	0,8	0,3	0,3	0,1	0,4	0,1	0,1	0,1
Охорона здоров'я	7,5	3,1	8,8	2,9	10,2	3,1	11,4	2,9	7,8	2,8
Духовний та фізичний розвиток	3,216	1,3	5,2	1,7	3,8	1,1	5,5	1,4	3,2	1,1
Освіта	23,9	9,9	28,8	9,5	27,2	8,2	30,2	7,6	22,3	7,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	51,5	21,2	69,3	22,8	63,5	19,1	75,3	19,0	66,1	23,2
Разом	180,3	100	225,8	100	238,6	100	271,2	100	285,3	100

Джерело: побудовано автором на основі [2,3,4,5,6]

Найбільшу питому вагу у структурі видатків державного бюджету склали видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, їх питома вага варіювалася в межах 19-22,8%. Найнижчу питому вагу склали видатки на житлово-комунальне господарство – 0,1% і на охорону навколишнього природного середовища, середнє значення яких складало 0,9% [6].

Отже, проведені дослідження вказують, що державний бюджет України як за доходами, так і за видатками має ряд проблем використання бюджетних коштів. Аналіз результатів проведених упродовж останніх років контрольних аналітичних заходів Рахункової палати України свідчить, що багато проблем із використанням бюджетних коштів є наслідком прямих правопорушень, які повторюються із року в рік. Найбільш характерними за кількістю виявлених випадків та обсягів порушень є наступні:

- використання коштів Державного бюджету України з порушенням бюджетного законодавства;
- втрати Державного бюджету України внаслідок прийняття незаконних управлінських рішень;
- незаконне виділення коштів з резервного фонду державного бюджету;
- порушення нормативно - правових актів, які регламентують порядок закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти;
- планування видатків державного бюджету з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав;
- здійснення видатків на фінансування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів;
- бюджетні правопорушення, пов'язані з розміщенням та виконанням державного замовлення тощо [1, с. 187].

На жаль, неефективне використання бюджетних коштів є досить поширеним явищем у бюджетному процесі [12, с. 135]. Воно негативно позначається на розвитку не тільки окремих галузей економіки, а й соціальної сфери, оскільки не будуються та не ремонтуються вчасно й у запланованих обсягах будинки, школи, дитячі садки, лікарні, дороги, мости, ще більше розпоршуються бюджетні кошти, знижується рівень соціального захисту населення, зростає кількість об'єктів незавершеного будівництва й таке інше

Аналіз фактів бюджетних правопорушень показав, що однією з основних причин такого негативного явища в бюджетному процесі, як неефективне використання бюджетних коштів, є некомпетентні, безвідповідальні рішення головних розпорядників, розпорядників нижчого рівня та одержувачів у особі їх керівників. Саме необгрунтовані, суб'єктивні, непрофесійні дії посадовців, а також неналежне прогнозування і планування призводять до неефективного використання коштів і відповідних соціально – економічних наслідків, а іноді – й прямих втрат бюджету.

Тому постає необхідність реалізації групи організаційних заходів, які в останні роки набувають важливого значення. Це обумовлено тим, що зниження рівня

виконання Державного бюджету України по видатках, у переважній більшості, пов'язано з процесом розподілу видатків серед розпорядників бюджетних коштів, а також неповним виконанням бюджетних програм. Серед цих заходів важливе значення для оптимізації видатків з Державного бюджету України мають такі:

- організація державного контролю за використанням бюджетних ресурсів. Слабкість державного контролю спричиняє розвиток негативних явищ в економіці країни. При цьому, перед тим як виділяти фінансову допомогу регіонам, необхідно спочатку перевірити, як вона використовувалася в минулі роки. Якщо було неефективне використання фінансової допомоги, то доцільно таким регіонам допомогу не надавати;

- затвердження обґрунтованого та ефективного бюджету. Державний бюджет України «як головний фінансовий план» став віддзеркаленням відповідних поглядів та інтересів, недосконалому менеджменту та відсутності ефективних технологій у прийнятті рішень. Виходячи з цього затвердження Закону України «Про Державний бюджет на відповідний рік» часто стає предметом пошуку компромісних рішень різних політичних сил, а не пошуком оптимальних рішень з метою надання суспільних благ з максимальним рівнем ефективності за наявних ресурсів [10, с. 6];

- оптимізація мережі виконавців бюджетних програм для того, щоб на одне завдання припадала мінімальна їх кількість [11, с. 50];

Найважливіше – це узгодженість бюджетного і податкового законодавства стосовно тих норм, які забезпечують збалансованість дохідної та видаткової частин та мінімізують кількість внесених змін до діючих законів протягом бюджетного періоду. Оскільки державні видатки «мають публічний характер і виникають виключно на підставі нормативно-правових актів», держава повинна мати дієві правові норми та ефективні методи регулювання та управління потоками державних коштів [9, с. 33];

Перехід від бюджетного планування до бюджетного прогнозування на основі досвіду багатьох країн світу (США, Австралія), що надасть можливість поставити стратегічні цілі та визначити шляхи їх досягнення. Тому, з'явиться можливість виявлення недоліків в бюджетній політиці та їх усунення.

Висновки. На сьогоднішній день на збільшення дохідної частини бюджету України негативно впливає чимало факторів, зокрема: існування тінювих схем ведення бізнесу, надання податкових пільг, неузгодженість потреб у податкових надходженнях з можливостями їх отримання; недосконалість правових норм щодо забезпечення державного контролю в процесі управління ресурсами, низький рівень частки власних доходів місцевих бюджетів, що породжує збільшення обсягів міжбюджетних трансфертів.

Аналіз бюджетної політики у сфері видатків бюджету в Україні показує, що здійснені заходи є непослідовними і не забезпечують формування сталих тенденцій до посилення економічної та стимулюючої функції бюджету. З огляду впливу на темпи економічного зростання, істотним недоліком бюджетної політики є коливання обсягів державних інвестицій та соціальних виплат населенню.

Отже, неефективне використання бюджетних коштів є загальнодержавною проблемою. Обсяги виявлених фактів і масштаби негативних наслідків потребують негайного втручання державних, місцевих органів влади з метою її негайного розв'язання. Забезпечення ефективного використання бюджетних коштів сприятиме стабільності фінансової системи держави, стане запорукою розширеного відтворення, позитивного впливу на кількісні та якісні показники економічного життя країни.

Тенденції суспільного розвитку свідчать, що сьогодні вимагає від усіх учасників бюджетного процесу нових підходів до форм і методів роботи. Передусім треба навчитись ефективно управляти фінансовими ресурсами держави з метою досягнення цілей у найбільш економічній, ефективній і результативній спосіб, аби повною мірою забезпечити соціально - економічні потреби і прагнення громадян України.

Перелічені заходи сприятимуть оптимізації видатків державного бюджету України і дозволять розробити та впровадити виважену фіскально-бюджетну політику, в якій буде враховано досвід провідних країн світу, що в кінцевому підсумку надасть можливість сформуванню в державному бюджеті прерогативні статті видатків держави.

Література.

1. Бузак Н. І. Бюджетування, облік і контроль затрат на впровадження сучасних інформаційних технологій / Н. І. Бузак // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 185-189.
2. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2009 рік. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua>
3. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2010 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua>
4. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2011 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua>
5. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2012 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua>
6. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за січень – вересень 2013 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua>
7. Василик О.Д. Бюджетна система України : підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. — К. : ЦУЛ, 2002. — 544 с.
8. Казначейська система: Підручник / Юрій С.І., Стоян В.І., Мац М.Й. - Тернопіль, 2012. – 394 с.
9. Куценко Т.Ф. Бюджетне фінансування соціальної сфери в Україні: короткий аналітичний огляд / Т.Ф. Куценко // Економіка та держава. – 2013. – № 9. – С. 32 – 36.
10. Луніна І.О. Ризики державних фінансів України та шляхи їх мінімізації / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2012. - № 2 (195). – С. 4 – 15.
11. Радіонов Ю.Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів / Ю.Д. Радіонов // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 47-55.
12. Юрій С.І. Бюджетна система України / С.І. Юрій, Й.М. Бескид. — К. : НІОС, 2011. — 400 с.

References.

1. Buzak, N. I. (2009), "Budgeting, accounting and control costs of modern information technologies", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol.3, pp. 185-189.
2. The official site of institute for budget and socio - economic research (2009), "Analysis of budget execution", vol. 4, available at: <http://www.ibser.org.ua> (Accessed 4 Jun 2014).
3. The official site of institute for budget and socio - economic research (2010), "Analysis of budget execution", vol. 4, available at: <http://www.ibser.org.ua> (Accessed 4 Jun 2014).
4. The official site of institute for budget and socio - economic research (2011), "Analysis of budget execution", vol. 4, available at: <http://www.ibser.org.ua> (Accessed 4 Jun 2014).
5. The official site of institute for budget and socio - economic research (2012), "Analysis of budget execution", vol. 4, available at: <http://www.ibser.org.ua> (Accessed 4 Jun 2014).
6. The official site of institute for budget and socio - economic research (2013), "Analysis of budget execution", vol. 3, available at: <http://www.ibser.org.ua> (Accessed 4 Jun 2014).
7. Vasylyk, O.D. and Pavliuk, K.V. (2002), *Biudzhethna systema Ukrainy* [Biudzhethna systema Ukrainy], TsUL, Kuiv, Ukraine.
8. Yuriy, S.I., Stoian, V.I., Mats, M.J. (2002), *Kaznachejs'ka systema* [Kaznachejs'ka systema], Kart - blansh, Ternopil', Ukraine.
9. Kutsenko, T.F. (2013), "Budget financing of social sphere in Ukraine: short analytical review", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 32–36.
10. Lunina, I.O. (2012), "Risks of Public Finance of Ukraine and ways to minimize them", *Finance of Ukraine*, vol. 2, pp. 4–15.
11. Radionov, Y. D. (2011), "The problem of efficiency of use of public funds", *Finance of Ukraine*, vol. 5, pp. 47–55.
12. Yuriy, S.I. and Beskyd, J.M. (2011), *Biudzhethna systema Ukrainy* [Biudzhethna systema Ukrainy], NIOS, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"